

De kracht van Erfgoed in de Friese gemeenten!

Aanbevelingen aan de te vormen colleges van burgemeester en wethouders in de Friese gemeenten, aan de op 18 maart 2026 gekozen raadsleden en aan de betrokken beleidsambtenaren, maar vooral ook aan de formateur voor de nieuwe colleges.

Betekenis Erfgoed

Ons cultureel erfgoed zorgt er mede voor dat de ruimte waarin we wonen mooi en leefbaar is. Mensen zijn aantoonbaar gelukkiger wanneer ze wonen in een omgeving die rijk is aan natuur en cultuurhistorie. Erfgoed geeft identiteit en houvast aan de samenleving en aan mensen als individu. In immateriële vorm is ons erfgoed zichtbaar en voelbaar in streektalen, verhalen, tradities, ambachten. Materieel zijn vooral de landschappen, groen erfgoed (bijzondere tuinarchitectuur, monumentale parken, beeldbepalende bomen) maar ook gebouwen als molens, kerken en boerderijen en de roerende collecties karakteristiek voor Fryslân. Goed onderhouden erfgoed versterkt de economische waarde van een regio en heeft een positief effect op recreatie en toerisme.

Urgentie Erfgoed

De opgaven van nu - zoals bouwbehoefte, energietransitie, klimaatadaptatie - hebben grote invloed op de inrichting van de ruimte. Goede inpassing van ons landschappelijk, monumentaal en archeologisch erfgoed is daarbij geboden. Het gaat er om dat onze regionale geschiedenis en ons erfgoed in de steden, dorpen en 'mienskip' zichtbaar en voelbaar zijn en blijven. Het culturele erfgoed van uw gemeente is geen vanzelfsprekendheid, maar vraagt om voortdurende zorg, aandacht en een integrale aanpak, zodat ook toekomstige generaties hier geworteld blijven.

Ons aanbod

Wij, de ondertekenaars van dit manifest, zetten ons ieder op eigen terrein in voor het maatschappelijk belang van erfgoedbehoud.

Wij geven hierbij 5 adviezen voor behoud en versterking van het Friese erfgoed, waarmee u in uw gemeente het verschil kunt maken.

1. Houd bij ontwikkelingen rekening met erfgoed en de omgeving

Monumenten zijn geen eilanden. Ze maken onderdeel uit van onze leefomgeving. Houd daarom bij ontwikkelingen rekening met én het monument én de omgeving. Wijs, naast beschermde gezichten, ook de nodige biotopen aan, zodat ontsierende bebouwing en aangetaste gezichtslijnen rondom een bijzonder erfgoedpand voorkomen worden. Bescherm het groen in de dorpen en buurten, de historische begraafplaatsen, onze landschappen en ook ons blauwe erfgoed waartoe ook de kenmerkende historische (op-)vaarten behoren met het daaraan verbonden waterschapserfgoed. Ze vormen een wezenlijk element voor de identiteit van onze samenleving. Sommige gemeenten vragen, in het kader van participatie, experts én bewoners de bijzondere locaties te benoemen die hun gemeente rijk is. Dit levert meestal mooie inzichten op. Deze inzichten moeten in een omgevingsplan goed geborgd worden. Wij, de erfgoed, natuur- en landschapsorganisaties verenigd in het Platform Fryske Monuminte-Organisaasjes, willen u daarbij ondersteunen en een aanbod doen. Vanuit de urgentie en het erfgoedbelang voor Fryslân, brengen wij onze deelbelangen vanuit een proactieve houding bij elkaar en bieden u dit aan met het verzoek deze belangen in het Omgevingsplan te borgen. In het belang van erfgoed, natuur, landschap en omgevingskwaliteit, willen wij u helpen met het aandragen van kennis en samenwerken op basis van onze gemeenschappelijke missie(-s) en belangen.

2. Voer een actief beleid

Om inzichten goed te borgen heeft een gemeente een actueel erfgoedprogramma nodig als uitwerking van de omgevingsvisie en de borging in de omgevingsplannen. De gemeente is het bevoegd gezag waar het gaat om adequate zorg voor erfgoed. Cultuurhistorische waardenkaarten kunnen bijvoorbeeld verwijzen naar gebouwen of landschappen waarvoor altijd een afweging moet worden gemaakt.

Het zou daarbij niet alleen om aangewezen monumenten moeten gaan. Ook karakteristieke panden, groen en archeologie dragen bij aan de regionale identiteit. Leg ze vast in de omgevingsplannen. En handel naar het door Nederland en de VNG ondertekende Verdrag van Faro. Dit verdrag zet niet het monument centraal, maar de mensen die zich met het erfgoed verbonden voelen. Het richt zich op de maatschappelijke waarden van erfgoed en op het recht van inwoners om actief deel te nemen aan erfgoedzorg. Daarmee sluit Faro aan bij de gemeentelijke opgaven als het versterken van participatie, het verbeteren van leefbaarheid en het vergroten van vertrouwen tussen inwoners en overheid.

3. Borg capaciteit en kennis

Voldoende kennis en menskracht binnen het ambtelijk apparaat, liefst geborgd door de aanstelling van erfgoedambtenaren, is voor iedere gemeente cruciaal om erfgoedbeleid breed en in samenwerking met andere domeinen, dus integraal naar de omgevingswet, in de gemeente te laten landen. We zien hiervoor gelukkig steeds meer aandacht. Daarbij kan iedere ambtenaar terugvallen op de aanwezige kennis van het Steunpunt Monumentenzorg Fryslân en de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed (RCE). En uiteraard ook op ons allemaal, de ondertekenaars van dit manifest. Benut inzake kennis, kunde en capaciteit hiervoor ook het Stimuleringsprogramma Erfgoed & Overheid van het rijk. Vanaf 1 januari jl. t/m 2029 is er landelijk € 16 miljoen beschikbaar waaruit gemeenten voor allerlei producten en diensten zoals cultuurhistorische waardenkaarten, gebiedsbiografieën, gezamenlijke regio-archeologen en juridische planondersteuning een Decentrale Uitkering kunnen aanvragen. Producten om 'de basis op orde' te krijgen en om een volwaardige inbreng te realiseren van erfgoed bij ruimtelijke plannen en instrumenten van de omgevingswet. Daarnaast is digitalisering en een goede ontsluiting van archieven belangrijk. Archiven zijn ons cultureel geheugen en voor zowel materieel als immaterieel erfgoed van groot belang.

4. Waak voor het beheer en behoud van gebouwd én groen erfgoed

Waardekaarten en monumentenlijsten geven ambtenaren over het algemeen een goed zicht op de waardevolle erfgoedpanden en monumenten binnen hun grenzen, maar ze zeggen nog niets over hun conditie. Toezicht en handhaving is en blijft belangrijk om verpaupering van erfgoedpanden en mogelijke ongelukken te voorkomen. Archeologisch en groen erfgoed dient in het toezicht ook meegenomen te worden, want dat heeft de afgelopen jaren onder meer sterk te lijden gehad van afwisselend droogte en extreme nattigheid. Maatwerkoplossingen en het ondersteunen van herbesteding helpen ook voor de instandhouding van juist vaak beeldbepalend erfgoed dat moeilijk rendabel te maken is. Kerken en molens hebben het gezien de sterk gestegen kosten voor onderhoud en energie zwaar en dit zijn nu juist de gebouwen die zowel aan de buitenkant als aan de binnenkant voor de gemeenschap behouden moeten blijven.

Koester ons uniek agrarisch erfgoed, de kathedralen van het Friese platteland.

5. Benut erfgoed!

Versterk het cultureel en toeristische netwerk waar mogelijk, want daarmee versterken we de toeristische aantrekkingskracht van de Friese gemeenten en ook Fryslân als provincie. Steun als gemeente daarom lokale stichtingen en organisaties die hiervoor niet altijd de middelen en netwerken hebben om hun erfgoed zichtbaar te maken voor een breed publiek. Stimuleer de onderlinge samenwerking, dit versterkt bovendien de sociale verbanden binnen de mienskip en daarmee de (be)leefbaarheid. Het is een randvoorwaarde voor succes. Aandacht voor herbesteding kan ook veel brengen, daarbij is een monument toegankelijk maken of houden een belangrijk thema. Hier moeten zorgvuldige afwegingen gemaakt worden die bij voorkeur omkeerbaar zijn. Investering in verduurzaming van gebouwd erfgoed blijft van groot belang. Met de mogelijke verplichting van een energielabel voor monumenten neemt de druk op monumenten alleen maar toe. Relatief eenvoudige maatregelen kunnen al veel winst opleveren voor eigenaren en de gemeenschap, maar het blijft wel maatwerk.

Op basis van het voorgaande willen wij u 9 aanbevelingen doen om erfgoed bij te laten dragen aan herkenbare en betekenisvolle plekken in de toekomst:

1. Benoem een portefeuillehouder erfgoed in het college van B&W

Erfgoed raakt meerdere beleidsterreinen en vraagt om duidelijke bestuurlijke inbedding. Door erfgoed expliciet te beleggen bij een portefeuillehouder binnen het college van B&W ontstaat duidelijkheid over verantwoordelijkheden. Dit helpt om gebouwd, groen en roerend erfgoed en archeologie tijdig te betrekken bij ruimtelijke en maatschappelijke opgaven.

2. Veranker erfgoedbeleid in omgevingsbeleid

In de komende periode heeft u de gelegenheid om erfgoed te verankeren in uw omgevingsbeleid. Het is wettelijk verplicht om dit uit te voeren en op te nemen in het omgevingsplan dat er in 2032 moet liggen. Inventarisatie van de cultuurhistorische en archeologische waarden in uw gemeente vormen een belangrijke voorbereiding voor zorgvuldige keuzes en toekomstgericht beleid.

3. Laat erfgoed leven

Plaatsen krijgen betekenis wanneer erfgoedverhalen zichtbaar en toegankelijk zijn. Deze verhalen vergroten betrokkenheid van inwoners, saamhorigheid, en begrip voor ruimtelijke keuzes.

4. Behoud door te ontwikkelen

Bij erfgoed staat soms de huidige functie onder druk, zoals bij religieus erfgoed. Dit vraagt om strategische keuzes over toekomstig gebruik. Een kerkensie of vastgoedstrategie kan de gemeente richting geven aan ontwikkelingen en voorkomen dat keuzes pas aan de orde komen wanneer ingrijpen onvermijdelijk is. Ook agrarisch erfgoed dat vrijkomt, is een kans voor ontwikkeling.

5. Waardeer vrijwilligers en betrokkenen

Erfgoed is bij uitstek een domein waarin veel vrijwilligers en lokale organisaties actief zijn. Zij beschikken over kennis van plekken, verhalen en ontwikkelingen die vaak over lange tijd is opgebouwd. Door deze betrokkenen te faciliteren en actief te betrekken bij afwegingen, benut u bestaande expertise en versterkt u het draagvlak voor besluiten.

6. Stimuleer duurzame monumentenzorg

De energietransitie leidt voor erfgoed in uw gemeente tot extra uitdaging. Door monumenteigenaren te ondersteunen met expertise en het delen van ervaringen, kan de gemeente bijdragen aan verduurzaming die recht doet aan zowel erfgoedwaarden als toekomstbestendigheid.

7. Bewaar en deel het verleden

Archieven en cultuurhistorische collecties vormen een belangrijke basis voor inzicht in de geschiedenis en ontwikkeling van uw gemeente. Deze kennis ondersteunt niet alleen onderzoek, maar ook beleidsvorming en ruimtelijke afwegingen. Omgang en gebruik van deze bronnen vraagt aandacht en passende expertise. Van groot belang is goede digitale toegankelijkheid van deze bewaarde bronnen voor een breed publiek.

8. Betrek erfgoed vroeg

Door erfgoed vroegtijdig en integraal mee te nemen in beleidskeuzes en gebiedsontwikkeling, ontstaat ruimte voor betere besluiten. Besluiten die niet alleen functioneel zijn op de korte termijn, maar ook waarde toevoegen op de lange termijn en recht doen aan wat inwoners belangrijk vinden.

9. Gebruik erfgoed als hulpmiddel

Erfgoed kan dienen als een waardevolle lens bij de keuzes die voorliggen. Niet als extra opgave, maar als hulpmiddel om kwaliteit en samenhang te borgen.

Wij, de erfgoed-, natuur- en landschapsorganisaties verenigd in het Platform Fryske Monuminte-Organisaasjes, helpen u graag bij de uitwerking van deze punten en wensen u bovenal een goede formatie en betekenisvolle periode in uw werk toe.

Met vriendelijke groet,

Johanneke Liemburg,
Voorzitter Platform Monuminte-organisaasjes Fryslân (PFM)

Namens de volgende organisaties:

- Stichting Alde Fryske Tsjerken
- Stichting Beheer Kerkelijke Gebouwen Noord-Nederland
- Monumentenwacht Fryslân
- Stichting De Fryske Mole
- Boerderijstichting Fryslân
- Stichting Staten en Stinzen
- Stichting Waterschapserfgoed
- Stichting Industrieel Erfgoed in Friesland
- Erfgoedvereniging Heemschut, Provinciale Commissie Friesland
- Stichting Interieurs in Fryslân
- Stichting Noordelijke Lustwarande
- Stichting Fries Erfgoed Collectief (FEC)
- Vereniging Neo-Klassicistisch Wonen Friesland (VKF)
- Museumfederatie Fryslân/ Stichting Erfgoed & Publiek
- Nederlandse Tuinenstichting
- Stichting Steunpunt Monumentenzorg Fryslân
- It Fryske Gea
- Landschapsbeheer Friesland
- Natuurmonumenten
- Stichting DBF

*Contactgegevens Platform Monuminte-organisaasjes via Steunpunt Monumentenzorg Fryslân:
info@monumentenzorg.frl | 058-2666617 | 06-57310787 (Dick Bloemhof)*